

Linkse sprakeloosheid

Inleiding bij het themanummer

De titel van dit tijdschrift verwijst naar de ‘krisis’ van het marxisme die een kwart eeuw geleden de gemoederen van een paar jonge filosofen danig bezighield. Precies 25 jaar nadat het werd opgericht keert *Krisis* nu terug naar zijn wortels met een themanummer over de crisis (‘krisis’) van links.

Crisis? Welke crisis? Zijn het niet juist mooie tijden voor links in Nederland? Het oorspronkelijke enthousiasme voor zowel neoliberal rechts als voor conservatief rechts is inmiddels stevig op zijn retour. Er bestaat zelfs een gerede kans dat na de volgende verkiezingen een links meerderheidskabinet mogelijk is. Toch is er ondanks deze gunstige vooruitzichten niets te merken van een sfeer van opgewonden verwachting. Als links de volgende verkiezingen wint, zal dat niet te danken zijn aan een zelfverzekerd en aansprekend ideologisch programma maar aan de angst van de anti-stemmers. Links als tegenpartij. De kans is dan ook reëel dat diezelfde kiezer weer snel uitgekeken zal raken op een partij die inmiddels wel heel goed kan ‘luisteren’ maar bitter weinig te vertellen heeft.

Dit themanummer probeert zowel de oorzaken van deze linkse sprakeloosheid te verkennen als een aantal woorden aan te reiken voor een nieuw links verhaal. De oorspronkelijke hypothese van de themaredactie luidde dat de gesignaleerde sprakeloosheid vooral een probleem van links was. Typisch linkse begrippen als ‘algemeen belang’ of ‘solidariteit’ zouden zijn verruild voor het rechts-liberale primaat van een individu dat moet kunnen doen waar het zin in heeft zolang het de burens maar niet dwarszit. Maar waarschijnlijk is het waar wat Herman van Gunsteren in zijn bijdrage constateert, namelijk dat ook aan de rechterkant van het politieke spectrum de woorden hun kracht verliezen. De nieuwe realiteit vraagt om nieuwe woorden. Tegenwoordig verlangen velen terug naar Nederland als een stabiele, monoculturele natiestaat waarin arbeid en kapitaal op een overzichtelijke manier met elkaar strijden en waarin waarden en waarheden als vanzelfsprekend gelden. Nederland is dat nooit geweest, dus er is niets om naar terug te verlangen. Belangrijker is echter om te bedenken wat het betekent om werkelijk van dit gedroomde Nederland afscheid te nemen. Als iets de verschillende artikelen in dit themanummer van *Krisis* met elkaar verbindt, is het wel de gedachte dat de nieuwe begrippen (of de nieuwe betekenissen voor bestaande begrippen) vooral recht moeten doen aan de sterk toegenomen diversiteit en complexiteit van onze globaliserende samenleving.

Het themanummer opent met een bijdrage van Ewald Engelen, waarin hij de huidige impasse van links kort in historisch perspectief plaatst. Politieke tegenstellingen hebben zich de laatste eeuw uitgekristalliseerd rondom drie thema’s: de maatschap-

pelijke orde, het goede leven en de economische orde. Op geen van die punten heeft links momenteel nog een eigen visie te bieden, volgens Engelen. Hij besluit zijn bijdrage met een drietal suggesties: links moet veel meer de kracht van het Rijnlandse type kapitalisme benadrukken en uitwerken, afscheid nemen van het simpele individualisme en de consequenties doordenken van het feit dat de maatschappelijke orde wordt bepaald op transnationaal niveau.

In zijn bijdrage probeert Lolle Nauta een aantal wezenlijke kenmerken van de moderne samenleving en van haar burgers onder woorden te brengen. Deze kunnen namelijk dienen als ankerpunten voor een eigentijds links perspectief dat is toegesneden op de problemen van een globaliserende wereld. Hij doet dit door de herkomst van de *civil society* te onderzoeken. Sommigen zien daarin een warme sfeer van persoonlijke contacten en machtsvrije communicatie tegenover de meer kille domeinen van overheid en markt. Nauta ontdoet het begrip echter van zijn al te idealistische connotaties door het historisch te herleiden tot civiele praktijken die aan het begin van de moderne tijd uit de sferen van markt en overheid voortkwamen en later essentieel bleken voor de ontwikkeling van de democratie. Het betreft daarbij volgens hem nieuwe instituties die nationale grenzen overschrijden en individuen en groepen in staat stellen vreedzaam om te gaan met belangen-verschillen. Deze twee kenmerken van moderne democratieën moet links verdedigen tegenover communitaristen en liberalen, alsook het in de instituties van de *civil society* ingebedde ideaal dat burgers zich kunnen verplaatsen in het perspectief van anderen en nationale kaders kunnen overstijgen.

Ook in de bijdrage van Herman van Gunsteren staan diversiteit en globalisering centraal. Hij constateert dat sprakeloosheid een probleem is geworden voor de gehele politiek. Veel woorden verliezen hun kracht omdat ze niet langer aansluiten bij de maatschappelijke realiteit. Het begrip 'burgerschap' biedt wel de mogelijkheid om recht te doen aan (multiculturele) diversiteit, maar mag dan niet – zoals nu – worden verengd tot Nederlands burgerschap. Links moet het begrip burgerschap verder ontwikkelen door het te verrijken met de begrippen *public happiness* en solidariteit.

Een woord dat noch door links noch door liberaal rechts nog serieus wordt genomen is 'beschaving'. De enigen die daar tegenwoordig brood in zien zijn de rechts-conservatieven en nationalisten. Swierstra en Tonkens breken in hun bijdrage een lans voor een linkse toe-eigening van dit verdachte begrip. Een links beschavingsoffensief zou zich moeten richten op het doen verwerven van de competenties en deugden die nodig zijn voor het goede leven in een pluralistische en dynamische samenleving. Een dergelijk offensief zal echter niet van de grond komen zolang links zich niet weet te bevrijden van het trauma van haar eigen paternalistische verleden. Ten gevolge van haar eigen doorgeschoten antipatalisme legt zij zichzelf nu namelijk al decennia ten onrechte een spreekverbod op het gebied van beschaving op. Niet alleen verweekt links zich daardoor in allerlei tegenspraken, zij laat ook de mensen in de steek voor wie zij zegt te willen opkomen.

Dick Pels ten slotte ontwaart in de huidige politiek een cultuurstrijd waarin filosofische, ethische en wetenschappelijke categorieën een politieke lading krijgen. Eén van de belangrijkste scheidslijnen in die strijd wordt bepaald door de mate waarin groepen en culturen bereid en in staat zijn te leven met twijfel en onzekerheid. Niet Descartes maar Montaigne vormt de schutspatroon van de 'reflexieve moderniteit'. Een linkse politiek moet iedereen de materiële bestaanszekerheden bieden om te kunnen leven met grotere culturele, geestelijke en morele onzekerheden.

Tsjalling Swierstra
Lolle Nauta
René Gabriëls